

La geografia de l'Alt Empordà

Cinquanta anys del llibre cabdal d'Albert Compte

El maig de 1963, a la facultat de lletres de la Universitat [Complutense] de Madrid, Albert Compte va llegir la seva tesi doctoral, *El Alto Ampurdán*, qualificada amb la màxima nota: excel·lent cum laude. L'any següent es publicava a la revista *Pirineos. Revista del Instituto de Estudios Pirenaicos*, dependent del CSIC, en el número de 1963-1964.

PERE GIFRE RIBAS > TEXT

El *Alto Ampurdán* és un treball que segueix el mètode de la geografia regional francesa, l'imperant en aquells moments. És, i ara ha fet cinquanta anys, el primer estudi científic de la geografia empordanesa, després que Joan Carandell dediqués una monografia al Baix Empordà.

L'Empordà de fa cinquanta anys: una economia agrària

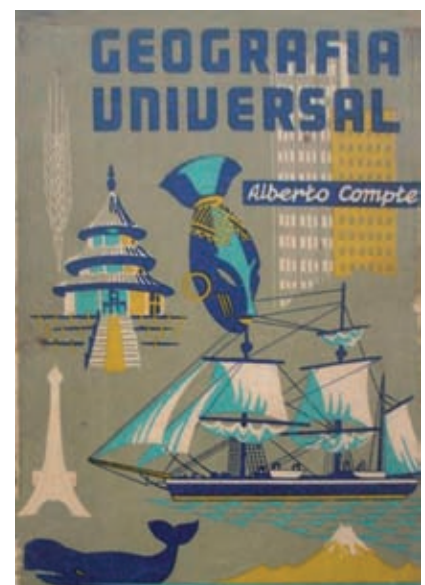
L'economia de l'Alt Empordà el 1963 era eminentment agrària. La imatge que Albert Compte dóna dels anys cinquanta i primers seixanta queda ben lluny de la terciarització que es viuria en els anys següents de la mà del turisme i que tot just començava a entreveure's. De fet, Y. Barbaza, la geògrafa francesa que estudiava el litoral gironí de la Costa Brava i que va publicar la seva tesi el 1966, tampoc no en va poder preveure l'abast. Fixem-nos, però, en quines previsions feia Albert Compte:

«...nos permiten ver un Alto Ampurdán formado por una franja litoral dedicada preponderantemente al turismo, especialmente en los meses de verano, servido por un traspais de fértiles tierras regables, con producciones especializadas en que las frutas, los vinos y los productos de la ganadería constituirán su riqueza básica y con un núcleo urbano, Figueras, en una encrucijada de caminos y centro coordinador de la vida agropecuaria y vacacional» (Compte, 1963-1964: 223).

La gran transformació

En aquests darrers cinquanta anys, el sector agrari empordanès ha viscut, sens lloc a dubtes, la transformació més important de la seva història: de

A la geografia empordanesa explicada per Albert Compte, l'activitat agrària coincidia plenament amb la residència rural

>> Coberta del llibre *Geografia universal*, d'Albert Compte.

ser l'àmbit econòmic predominant i, en alguns pobles, únic, ha passat a ocupar el 5 % dels actius i a generar el 6 % de la renda de la comarca. Tendeix a ser cada vegada menor, tot i ser estratègic, i, com a conseqüència, a tenir menys presència social. La causa s'ha de buscar en la mecanització de l'agricultura, un procés que havia quedat

>> *Albert Compte treballant al seu despatx.*

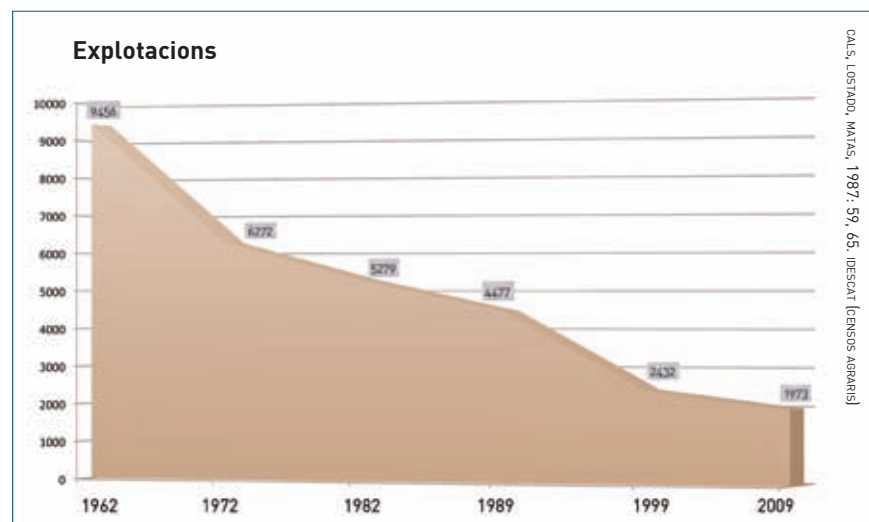
aturat per la Guerra Civil i l'etapa de l'autarquia i que en els anys seixanta i setanta transformarà plenament l'activitat agrària empordanesa, com ho feia en el conjunt de Catalunya i d'Espanya. Amb la diferència que a l'Alt Empordà i a l'Empordà, la transformació no va suposar un procés d'industrialització, sinó de la terciarització turística del litoral i d'un fort creixement de la construcció.

Les explotacions agràries s'han reduït enormement. Són 1.973 en el cens de 2009, però són més grans, amb una mitjana de 32 ha per explotació, tot i que la terra llaurada no augmenta i sí que ho fan les pastures permanents, pas previ a la boscúria i al bosc.

Un dels canvis més significatius és la combinació, si no és especialització, de l'activitat agrícola, tant a la plana com als aspres, amb l'explotació ramadera de boví, porcí i aviram, especialment en règim d'integració. Aquesta és una novetat en relació amb els anys cinquanta. La ramaderia està fortament concentrada en les grans explotacions: el 94 % de les unitats ra-

maderes es concentren en la meitat de les explotacions. Són menys i de majors dimensions. En el cens de 2009, es compten 244 explotacions de porcí amb una mitjana de 1.667 caps per explotació; 188 d'aviram, amb 9.033 caps per explotació; 129 d'oví i 278 caps i, finalment, 69 explotacions de vaques de llet amb 101 caps per explotació.

Cinquanta anys després, el sector agrari empordanès suposa el 6,05 % del PIB comarcal el 2010, quan a Catalunya el PIB del sector agrari és l'1,80 %. L'Alt Empordà es troba lluny de les comarques agrícoles catalanes (Garri-gues, Noguera i Terra Alta, al secà; però també del regadiu: Montsià, Baix Ebre, Pla d'Urgell) on la seva aportació al PIB és superior al 10 % i pot arribar a més del 20 % en les comarques del secà i la muntanya. Pel que fa a l'afiliació a la Seguretat Social, el desembre de 2011 era de 2.447 persones, xifra que represen-

ta el 5,1 % dels afiliats a l'Alt Empordà, quan a Catalunya és del 2,1 %, amb una taxa d'atur registrat del 15,5 %.

De 1963 a 2014: l'abast dels canvis

En relació amb les previsions manifestades per Albert Compte el 1963, sens dubte s'ha portat a terme una gran transformació: les tres cares del paisatge empordanès –plana, terraprimis i aspres– s'han mantingut, però el litoral s'ha transformat plenament i no pas en la direcció desitjada. La mecanització, la selecció d'espècies i l'especialització en l'engreix de bestiar són aspectes que apuntava a la tesi i que s'han realitzat plenament.

«Son muy escasas en nuestra comarca las granjas dedicadas exclusivamente a la cría de cerdos, vacas lecheras o a la avicultura. Tales actividades son casi siempre de tipo doméstico, subordinadas a la actividad agrícola propiamente dicha, aunque cada día adquieren más importancia. Nos encontramos pues con un género de vida rural todavía poco evolucionado y basado más en la actividad primaria de obtener cosechas del suelo que de su transformación en productos de origen animal y valor elevado» (Compte, 1963-1964: 166-167).

En canvi, però, aquells aspectes desitjats, com la generalització del moviment cooperatiu, a l'estil del que es dona en l'oli i el vi, no s'ha estès més enllà dels pobles situats a les falques de l'Albera, i l'ensenyament agrícola professionalitzador no s'ha portat a terme, com tampoc no s'ha produït la transformació industrial de la producció agrícola i ramadera. En aquest darrer cas, podem posar l'excepció del sector càrnic, encara que no arriba a elaborar els productes (aquest «valor elevado» que demanava), i el sector de transformació lleter ha acabat per desaparèixer de la comarca.

A la geografia empordanesa dels anys cinquanta explicada per Albert Compte, amb l'excepció de Figueres, l'activitat agrària coincidí plenament amb la residència rural. La majoria de la població dels municipis rurals es dedicava totalment a l'activitat agrícola i ramadera. Podem considerar, per analogia amb la província de Girona, que estava al voltant del 60 % dels seus actius.

TORNER, ARJÚ ROIG

>> **Albert Compte davant la seva biblioteca.**

De llavors ençà, hi ha hagut un procés de canvi, que ha tingut una fase intermèdia marcada per la complementarietat entre l'activitat agrària i altres activitats en el sector de la construcció i el turisme, en el que era una activitat agrària a temps parcial, fins que entorn de la dècada 1990-2000 la dissociació entre activitat agrària i població rural es fa realitat.

Actualment, els actius agraris s'han reduït a aquest 5 % i encara poden reduir-se més amb la generalitzada caiguda real de la renda agrària. Ara, els pagesos queden molt lluny de ser majoritaris en les seves poblacions rurals. Aquesta és la principal conclusió a tenir en compte: dels anys cinquanta fins ara s'ha culminat un procés de desagrarització. No és imputable a l'èxode rural, sinó al canvi d'activitats de la població rural: es viu en pobles, i fins i tot l'activitat pot ser-hi generada, però no té relació directa amb l'activitat agrària. Així ho preveia Albert Compte:

«Donde no es posible el regadío, los cultivadores de menos de 15 o 20 besanas, agobiados por el descenso de los precios agrícolas y por el paralelo aumento de las cargas, unido a la inseguridad de las cosechas y a la general elevación del nivel de vida que se observa a su alrededor, tienen un futuro incierto» (Compte, 1963-1964: 174).

I tant que ho era d'incert, el futur. Durant aquests cinquanta anys, l'activitat agrària ha deixat enrere les formes de treball tradicional per mecanitzar-se, s'ha generalitzat l'energia inorgànica, s'ha produït una selecció de les espècies vegetals i animals. Els inputs (bàsicament carburants i productes sanitaris, farmacèutics, adobs, plaguicides...) són imprescindibles per mantenir les explotacions, i la necessitat de capital no para d'augmentar. Davant d'aquesta situació, s'ha produït una forta reducció de les explotacions i la caiguda dels actius agraris. És una caiguda que no sembla tocar fons. El retrocés encara serà major. No podem preveure, però, amb la necessitat de matisar que ens ha ensenyat Albert Compte, quin serà el desenllaç dels propers anys. La futurologia no és pròpia de les ciències socials.

Pere Gifre Ribas és historiador.

Dels anys cinquanta fins ara s'ha culminat un procés de desagrarització